

Színházak nagykorúsítása

Az intézmények más törvényeknek engedelmeskednek, mint az emberek: olykor nagyobb a biológiai ellenállóképességük; nemzedékek energiáját raktározzák el magukba, hogy azzal is a később jövőket szolgálják, de ugyanakkor — éppen a hagyomány kötelező parancsát felmutatva — újabb, még felelősebb szolgálattételre mozgósítják a kortársat. E sajátos dialektika folytán ünnepelethtük nemrég mi, húsz-harminc, negyven és ötven, hatvan-hetven évesek mint személyes ünnepünket a kolozsvári magyar színház 175. évfordulóját, egyszerre érezve magunkat nagyon öregnek és nagyon fiatalnak.

Mi hát a 175-höz viszonyítva a húsz vagy tizenöt? Kevés, legyintheznék — ha az a húsz vagy tizenöt év, amellyel most a sepsiszentgyörgyi, a szatmári és a temesvári magyar színészek egy pillanatra elgondolkoztatnak, nem volna kiszakíthatatlan része életünknek, és nem csupán a múlt jogán, hanem saját álmaink, küszködésünk, hibáink, felismeréseink közvetlenségével. Mert amikor a Sepsiszentgyörgyre, Szatmárra, Temesvárra küldendő köszöntőt fogalmazzuk, a szocialista Romániában gyarapodó magyar színházkultúrát becsüljük meg, az egész romániai szellemi életnek azt a rendkívül fontos területét, amely az anyanyelv pótolhatatlan bensőségességével hirdeti az emberség korparancsát, a szülőföld mindenekfölötti szeretetét, a szocialista eszmék nemzetköziségét.

Az ünnepeletek mindezt nagyon is konkrét valóságként — lelkesedéssel készített műsortervek, kitünően vagy kevésbé jól sikerült bemutatók, sűrű vidéki kiszállások izgalmával — élték meg, bár nyilván tudatában voltak hívátásuk magasztosságának már az indulás óráiban. Azóta egyesek közülük — és nem titok, hogy itt főképpen a szatmáriakra gondolunk — a romániai magyar színjátszás élvonalába küzdötték fel magukat, sőt (kitüntetések, díjak bizonyítják) nem egyszer az egész ország figyelmét magukra vonták. Az egykori, romantikus körülmények között színházat alapító évfolyam, még fiatalabbakkal felfrissülve, országos (és nem megyei!) színvonalú művészeti intézményként vált nagykorúvá. Helytálltak az általános rokonszenvből fakadó dicséretnek idején, művészi produkciókkal tudtak válaszolni a kétkedőknek az első lelkesült-ség múltán — a huszonegyedik esztendőben sem akarjuk kevesebbel beérni: a megnövekedett feladatok-gondok új sikerek forrásává váljanak. Ugyanezt várjuk Temesvárról, ahol az ígéretes művészi erők lassabban érnek együttessé.

Sepsiszentgyörgy színházi nagykorúsodása ma van napirenden. Ha — függetlenül a területi beosztástól — sokáig ezt tekintettük legvidékiebb színházunknak, a józanabb szentgyörgyiek sem haragudhattak meg. De ma, Kovászna megye székhelyén, valami új van születőben; erről győz meg a Megyei Tükör

minden héten, s ezzel biztattak a legutóbbi színpadi bemutatók; ezek után hiszünk a sepsiszentgyörgyi terveknek, bizunk a „pinceszínház” sikerében is — és a „vidéki” jelzõt igyekszünk végképp elfelejteni. Fialat költők, fiatal újságírók, fiatal színészek, akik meghallgatják a tapasztaltabbak tanácsait, együtt nagy dolgokra vállalkozhatnak. Talán innen is várhatjuk a romániai magyar drámairodalom gazdagodását, fokozatos felnövekedését a többi műfajhoz és a lehetőségekhez, amelyek itt-ott már művekben mutatkoznak.

Ez az egymásratalálás, irodalom és színház ölelkezése lesz aztán az igazi ünnep; úgy érezzük, legfiatalabb szintársulataink is tudják ezt, kísérleteik a szakmában és kísérleteik az eredeti drámák színpadra állításában közelebb hozzák majd ezt az ünnepet.

K. L.

Spectator halálára

„Hídverő” — ezt a szép jelzõt érdemelte ki magának a két világháború között, amikor mint a Magyar Párt belső ellenzékének, a demokratizálást követelő reformcsoportoknak a szószólója románok és magyarok kölcsönös megértését, testvéri békéjét sürgette. Krenner Miklóst, a dévai, majd aradi történelemtanárt éppen úgy fel kell még fedeznünk, mint ahogyan gazdag újságírói munkássága is feldolgozásra vár. „Spectator” — ezt a szignót ő választotta magának, s valóban: a zajló események bölcs megfigyelője és megítélője volt.

Ha most, halála hírére, honi magyar irodalmunk folytonosságában akar-nók helyét kijelölni, Sámi László nemesen öszinte 48-as liberalizmusának és Petelei István tiszta közigazgatásért küzdő publicisztikájának újjászületésére hivatkozhatnánk: a kolozsvári Ellenzék és Független Újság Spectator-cikkei a romániai magyarság gondolati sorsproblémájává emelték fel a mindennapok közügyeit, s a humánus erejével kerestek és adtak választ. „Földi dolgok, de égi illatuk van” — vallotta egyszer azokról az elvekről, melyekért állandó sajtóperek és elítéltetések ellenére is egyéniségének erkölcsi súlyával szállt sik-
ra. Kortársa és harcos kartársa Kós Károlynak és Szentimrei Jenőnek, s élet-
művét a magatartás-publicisztika minden következetességével Kacsó Sándor
viszi tovább.

Nagyon tisztes korban, 93 betöltött esztendővel, szállott sírba Budapes-
ten. A magyarországi sajtó „a magyar újságírók doyenje” számára kijáró meg-
becsüléssel búcsúztatta, s megemlíti szerepét az antifasiszta-antihitlerista ellen-
állásban is. Hozzátesszük: amikor Józsa Béla kezdeményezésére 1943-ban Ko-
lozsvárt a pángermán törekvésekkel szemben kelet-európai összefogást sür-
gető zsebkönyv jelent meg 48-as Erdély címmel, a bevezető cikket Krenner
Miklós írta. A legvésezebb időkben is hitte és vallotta, hogy jövendőnk leg-
főbb lehetősége „a meg nem valósult 1848 teljes végrehajtása marad továbbra
is”. Ezményi transzilvanizmusának legszentebb hagyományaihoz maradt hű
akkor is, amikor „öskeresztény” létére tüntetően felvette a sárga csillagot. Tar-
tozás nélkül ment el, mi annál többel tartozunk neki.

KORUNK

Fénymáz és bölcsesség

Barátom kezében, mikor ajtót nyitott, cipőkefe volt. Ami azért lepett meg, mert bennem a csöngetéshez az évek során barátomnak egy állandó megjelenés formája társult; ahogy reneszánsz festményeken Szent György mindig sárkányt öl, és a Madonna mindig bambinót dajkál, barátom is kivétel nélkül kezében könyvvel nyit ajtót; mutatójzza a lapok közt, önkéntelenül jelezve, hogy a becsöngető külvilágot csak futó vendégnek tekinti, s minden pillanatban kész visszavonulni könyveinek szelleméhez egyedül méltó társaságába. Barátom rangjára kényes értelmiségi, semmiképpen sem illet hozzá az előszobában a kisszék, fénymáz, rongyok és cipők csendélete.

— Nézd — mondta barátom, aki úgy látszik érezte, hogy egy sárkány nélküli Szent György legalábbis magyarázattal tartozik nézőjének —, csakugyan fölöslegesnek tartom az efféle időtöltést, és van is, aki elvégezze helyettem. De rájöttem valamire: aki hagyja, hogy kiszolgálják, az kiszolgáltatja magát. Én a betűn kívül semmihez sem értek, engem tehát mindenki kiszolgál, ami annyit jelent, hogy mindenkinek ki vagyok szolgáltatva; a mézszáros jóindulatán múlik, hogy milyen húst eszem, s a zöltségárusén, hogy milyen gyümölcsöt; más vasalja az ingemet és más takarítja a cipőmet, s ha levetem őket magamról, hogy beálljak a zuhany alá meztelen testtel, amelyet — megbocsáss a sikamlósságért! — ugyancsak más nemzett és szült, olyankor elfog egy pillanatra a riadalom, hogy magasabb értelemben nem is létezem, hogy csak groteszk család vagyok, mint Hoffmann Olimpia-babája, s hogy halálig e végzetes szélhámosság cinkosaként kell élnem, vasalt ingben és fényes cipőben, elhitelve a világgal és önmagammal, hogy én — én vagyok, miközben érzem, hogy a név, amelyet viselek, „csak áruvédjegy, mint bármelyik mosóporé“, ahogy egy nagy költő mondja.

Kifulladásotta az indulat. — Hát ezért takarítom a cipőm — mondta végül barátom kicsit bizonytalanul. — Hogy legalább ebben magam szolgáljam ki magamat. Lehet, hogy megpróbálok vasalni is, és a napokban megtanulom a porszívó kezelését. Modern remete leszek, aki saját kezének köszönheti összkomfortját.

Hallgattam ezt a pánikot, melyet izgalmában is választékos barátom riadalomnak nevezett, s azt sem mondhatom, hogy meglepett. „Villanyhuzalok, víz- és gázcsövek / orozzák el függetlenségemet“ — panaszkolta nyilvánosan költő-ismerősöm ugyanerről a kiszolgáltatásról és kiszolgáltatottságról, amely „fénynyel áraszt, fürdet és melegít, / s redukálja bennem az emberit“. Ez a divatos szóval „elidegenedés“-nek titulált értelmiségi betegség lényegében atavizmus. Az embert körülményei kényszerítették emberré válni, s e körülmények hatására nemcsak mindent-evővé, hanem mindent-tevővé is lett; példátlan megmaradását annak köszönhetette, hogy kilépett a természet munkamegosztásából, s feladatait nemcsak képességeihez, hanem akaratahoz is mérte. Az ember idegeiben ott él képességeinek korlátlanlansága — amely mindennap megszegyenül lehetőségeinek korlátai előtt. Ettől a szeggyentől menekül barátom a kefe és fénymáz biztonságához — ami szintén nincs hijával a történelmi példáknak. Az ilyen ön- és világmegváltó eszmék ugyanis mindig előszeretettel kapcsolódtak a lábbelihez. Régi korok szerzetese fapapucsot húzott, mielőtt kilépett volna a földi hiúságok rabságából, vérbeli tolsztojánus a jóságot és lelki egyszerűséget csak børsaruban tudta elképzelni, s boldogult ifjúkoromban mi

is a pantallóhoz viselt disznóbőr bakancsban tiportuk lábbal a piperkőc kispolgáriságot. Hogy ezek az eszmék legtöbbször már a boka szintjén, hogy úgy mondjam, szárnyukat szegik, abban nemcsak az emberi természet állhatatlansága a ludas. A barátom riadalmát kiváltó atavizmus nyilván sokkal mélyebb gyökerű annál, semhogy egy kis fénymázzal gyógyítható lenne. A fénymáz — a feltalálása óta felhalmozott társadalmi tapasztalat szerint — különben sem oldja meg a cipőben megtestesülő problémákat, legfeljebb eltakarja őket. Feledést ad, nem célt és utat.

A feledés viszont nem szabadság, és a narkotikum a cselekvés megölője. A gyengeség, a kiszolgáltatottság szülte riadalom nyilván a legrégebb idők emberében is ott élt, legfeljebb akkor kardfogú tigristől, barlangi medvétől és a szomszéd dorongjától rettegett — s nyilván voltak akkor is barlanglakók, akik az elrejtőzés és a növényevés vélt biztonságát választották. Az élet fenntartása azonban nem az ő érdemük, hanem azoké, akik vállalták a fenevadak szomszédságát, a szüntelen fenyegetettségben keresve a biztonságot. „Csak annak jár a szabadság s az élet, / ki érettük minden nap víni kész” — írta Goethe, s ezt az igazságot az ember már barlanglakó korában gyakorolta.

Barátomnak persze mindebből semmit sem mondtam. Gondolataim magánhasználatra készült feltevések csupán, s még ha igazak is, bódítószert ellen — legyen az fénymáz, alkohol vagy detektívregény — észérvekkel nem sokra megy az ember. A szó, sajnos, nem gyógyszer, legfeljebb a lelki higiénia eszköze, mely védi az egészséget a fertőzéstől. Gyógyszert különben sem ajánlhattam volna neki: ebben mindenki magának orvosa. Talán csak annyit: a szolgálatban van a szabadság. Aki — bármilyen szűk körben — úgy él, hogy többet adjon a világnak, mint amennyit kap tőle, az nyugodtan hordhatja másoktól tisztított cipőjét, másoktól vasalt ingét másoktól nyert testén: megfizette érték. Belátom, ez utóbbi ige nem túlságosan költői és emelkedett, a cselekvés azonban a tárgyilagossággal kezdődik.

Láng Gusztáv

Öt vasárnap

Felkértek több ízben, telefonon is sürgettek: írnék magunkról, Ifjúmunkás-matinéinkről valami meggondolkoztatót, komoly összefoglalót. Elég sokáig ingadoztam, szabadkoztam, nem akarva másokra tukmálni nekünk oly kedves emlékeinket, melyeket ha felidéznek, tettenérne a vád: na, ez is úgy fecseg, mint a vénemberek.

Kissé keserű szájjal, de mégis ráálltam, ráállok. S míg azon morfondírozok magamban, miért kell azt nekünk megírni, miért nem akadt öt lelkes-visszhangú vasárnapunk mérlegelésére higgadt pártatlan emberi szemmel ítélő kritikus, hiszen a mi véleményünk nyilvánvaló, nem is lehet más: az Ifjúmunkás-matinékre szükség van (ezt bizonyítandó, továbbra is rendezünk találkozókat — jobban, módszeresebben) — tehát miközben ilyen gondolatokat forgatok magamban, egyre inkább barátkozom a helyzettel. Ezt a jegyzetet meg kell írni, mindegy, hogy kinek, de visszavonhatatlan, letagadhatatlan öt vasárnapunk, úgy érzem, értékelésre vár.

Ha néhol szubjektív is leszek, emlékeinknek tulajdonítható. A matinéről nem lehet embereket mellőzve beszélni. Különböző városokban jelentkező hangosújságunk nemcsak a szerkesztőség belső energiáit szabadította fel, hanem azokét az embereket is, akiket szervezés közben és előadás közben magunk mellé állítottunk minden anyagi ellenszolgáltatás nélkül, s akik kissé szomorú módon időnként túl is licitáltak szerkesztőségünk lelkesedését. Furcsának tűnik, de mégsem az. Mind az öt esetben úgy csapódott mellénk az illető városka fiatal értelmiségi rétege, mint erős mágneshez a vasdarab. Lehetőséget láttak, kinyújtott jobbunkat elfogadva, kiélni magukból, felhozni bensőjükből mindazt, amit a provincia helyenkénti szűkkeblősége, löszeműveges fórumai márnár sikeresen kioltottak. És mikor ezek az emberek színpadra léptek, vagy a kulisszák mögött láthatatlan, de sóvárgásukat kielégítő kulimunkát végeztek, a provincia csodálkozva nyitotta rájuk néző-szemét: hát ilyenek is élnek közöttük? Bizisten, nem is tudtuk...

Az ötlet... Itt bizony, minden fintorgást vállalva is, Matekovicz János kollégámról kell szólnom, aki úgy hordozta végig remek elképzelését a szerkesztőségben, hogy mi többiek csak csodálkoztunk, hitetlenkedtünk. Őszintén bevallom, többen is arra gondoltunk: nem nekünk való játék, kicsi fiúk vagyunk mi ehhez. Am roppant energiája, sziporkázó ötletgazdagsága végül is legyőzött, beadtuk a derekunkat, s egyszercsak azon vettük észre magunkat — öt perc múlva felhúzzák a függőnyt a marosvásárhelyi színinövendékek stúdiószínpadán.

Azóta már az ötödiken is túl vagyunk. Nem egészen másfél év alatt öt rendkívüli vasárnapot szerveztünk magunknak, s ezzel együtt Marosvásárhely, Sepsiszentgyörgy, Nagyvárad, Csíkszereda és Szatmár ifjúságának.

Mért csináljuk? Mert nem tudjuk abbahagyni. De félre a tréfával: nem mondunk le a matinékről, mert olvasóink kéri, könyörgik tőlünk. S valahányszor felhangzik műsorunk közben a taps, már biztosan lehet tudni — nem X-nek vagy Y-nak szól, hanem az oldott, helyenként spontán, a közönséget szervesen magába olvasztó szórakozási formának, a remek vasárnap délelőttöknek, melyek ugyan mindig elhúzódnak, átlépik a vasárnapi ebéd idejét, de az igazságnak tartozom azzal, hogy sokszor bizony kifütyölték konferansziénkat, mikor bejelentette, hogy a műsornak vége.

A műsorról... Témás keretet adtunk mindenik rendezvénynek. Szerelem, barátság, szenvedély, őszinteség, fiatalság, emberség. Nagy, bombasztikus szavak, igaz? Pedig csak a pakolást jelentik — a hálót, melybe az izléskülönbségeknek megfelelő, konkrétan komoly (komor) vagy könnyed (oldottan vidám) „ajándékokat” elhelyeztük. Így következtek egymás után tartalmas, esszéknek beillő, nagy tekintélyű pedagógus- vagy írószemélyiségeink közvetlen hangú vezércikkkel, majd vetített képes ankétriport, hogy azt is felváltsa a kurta élet-szeletekben felmutatott viselkedési-csokor, melyet végignézve a közönségnek kellett eldöntenie, melyik volt szerinte a helyes eljárás; majd fiatal írók és költők léptek pódiumra, az illető környék szülöttei és (ki tudja?) leendő büszkeségei, s egy-egy drámai jelenet, nagyszerű műveltségi verseny, kezdő könyvzeneénekesek vetélkedője váltogatta egymást.

Az általános, a bevált, és többször is felhasznált műsorpontokon túl néhány olyan kezdeményezés is fűződik matinéinkhoz, melyek jelentőségét talán ma még nemigen vették észre az arra illetékesek: a sepsiszentgyörgyi hobbykiállítás, a nagyváradai, de különösképpen a csíkszeredai képzőművészeti sereg-

szemle (ez utóbbin magas színvonalon képviseltette magát az Ifjúmunkás fiatal, képzőművész munkatársi gárdája) és a szatmári fotokiállítás, melyen nem egy valóban tehetséges, eddig jobbára ismeretlen hazai fotográfus tűnt föl.

A mellveregetés, azt hiszem, fölösleges, és nem is túlságosan ildomos. Csak egyet sajnálok, de azt mérhetetlenül: hogy ez a jelenségre letekintő, hasonlító-értékelő cikk ugyancsak „saját” műhelyben született. Nem is zárom egyébbel, csak felpanaszoló komoly, nagyhatósugarú lapjainknak és irodalmi fórumainknak, hogy bár az invitáció (ne értsenek rajta aranycirádás meghívókarttyát, bár talán ez lehetett a félreértések gyökere) nem maradt el, Páskándi Géza első színpadi jelentkezése (a szatmári malinén mutatták be a helyi színház tagjai a Külső zajokat) sem vonzotta őket — pedig állítom, hogy a ritka szenzációk egyike volt. Véleményemmel nem vagyok egyedül, tanú rá az a sokszáz főnyi fiatal közönség, mely nyíltszini, majd szünni nem akaró vastappsal jutalmazta kísérletünket. Mai irodalmunk átütő sikere volt ez, dicséret érte a közönségnek.

A titok? — adjunk a közönségnek valódi értékeket.

Cseke Gábor

A Művelődés csinosodása

Különös az újságok, folyóiratok élete. Amennyiben hasonlít, annyiban különbözik is az emberekétől. Mert egy újság születhet egyenesen öregen. Igaz, az ilyesmi ritkán fordul elő. Amelyik egészségesen, jó csillagzat alatt, s világos gondolkodású szerkesztők bábáskodása mellett látja meg a napvilágot, hetek alatt erőteljes, egyéni hangú felnőtté érhet, akinek minden szavára, mondatára oda kell figyelni. Akad viszont olyan lap is, amely egész életére zöldfülű, mutálóhangú, zavaros kamasz marad. S a lapok, akárcsak a népmesék hősei, csodálatos módon megfiatalodhatnak, egyszerre megváltozott külsővel, gondolatokkal, törekvésekkel léphetnek az olvasók elé. A „csodák” titka általában mindig a körülményekben s emberekben kereshető. Csodát írtunk, mert, mikor újjászületésről beszélünk, nem bravúros kozmetikai műtetre vagy gerovitálás kezelésre gondolunk, hanem igazi átlényegülésre, gyökeres szellemi fel-frissülésre, újszerű, bátor gondolatokra.

A Művelődés, a Művelődés- és Művészetügyi Állami Bizottság magyar nyelvű folyóirata, legújabb hat számát lapozgatom. A megcsinosodott hasábkokon a lap egykori fénykorának biztató jegyeit vélem felcsillanni. Eltűntek az elmúlt esztendőök során szerzett bántó, az olvasókból legjobb esetben csak részvélet és sajnálkozást kiváltó szerkesztési ficamok, sértő eltorzulások, kismúltak a korai öregség ráncai, megszűnni látszik az ötlettelenség, a problémaszegénység lidércnyomása.

Régi nevén, de megújult arculattal és tartással mutatkozott be ebben az esztendőben a Művelődés. A megjelent számok azt bizonyítják, hogy valóban vállalni és teljesíteni akarja a küldetést, amellyel annak idején létrehozták, amelyet sajátos profilja az új feltételek között ténylegesen megkövetel; a hazai magyar műkedvelő-mozgalom istápolása, szellemi irányítása és vezetése, a művészeti irányítók konkrét és hathatós megsegítése jó műsordarabok, színművek, összeállítások, versek, kórusművek közlésével, a műkedvelés haladó hagyomá-

nyának ébrentartása, anyanyelvünk művelése, műemlékeink, népszokásaink széleskörű megismertetése és védelme. Széles front ez, de most, hogy a szerkesztőség kezdi kibontakoztatni erejét, egyre jobban át tudja fogni, és ki tudja tölteni azt.

Már több szakaszon figyelemre méltó eredmények dicsérik a helyesebb taktikai elképzeléseket, a harcolni tudást. Elég csak tallózni az 1968-as év eddig megjelent számaiban, hogy a mondottak igazáról meggyőződünk. Endre Károly verseinek összeállítását (a februári számban jelent meg) bemutathatja bármelyik irodalmi színpad. A májusi számban minden színjátszó örömeire köztölték Tamási Aron meseszép legendáját, az Énekes madárt, amelyet aztán a következő számban nagyon hasznos jegyzet követett a darab rendezési problémájáról. S hisszük azt, hogy a Tamási-darab csak a kezdetet jelentette a magyar irodalom klasszikusai, a két világháború közötti hazai írók legjobb egy-és többfelvonásos darabjainak újraközlésében, újrafelfedezésében. Ezek mellett olyan mélyenszántó cikkek bizonyítanak a Művelődés megújodása mellett, mint Balogh Edgár írása az élő irodalomról, Jordáky Lajos tanulmánya a társadalomkutatásról és a közművelődés kapcsolatáról. Kónsza Samu írása az apácai kakaslövés szokásáról, Könczei Ádámnak az igazi népdalok színpadra segítéseért kardoskodó közlései, Csire Józsefnek A vezénylés műhelytitkaiból cím alatt indított vezénylés-módszertani sorozata... Lényeges megállapítani, hogy az említettek nem elszigetelt anyagok. Új a lap egész szelleme. Ötletesek a riportok, valódi problémákat taglalnak az elemző cikkek, olvasmányosak a beszámolók. Igaz, itt-ott még kísértének a szépségrontó szeplők, a nehezen kinöhető sablonok, de azok is, reméljük, kikezelhetők, eltüntethetők.

A Művelődés — mikor a műkedvelőmozgalom irányítói, vezetői és sorakatonái figyelmébe ajánljuk, főleg azt szeretnők hangsúlyozni — nem a régi; örvendetes fellendülését, vonzóvá csinosodását mindannyiunknak illik tudomásul venni. Olyan lap lett, amely jóbarátként, ismerősként szól az emberhez. Ércesedő hangjára pedig most már nemcsak oda kell, de oda is érdemes figyelni.

Szekernyés János

Izgatni kezdte a fém

Sohasem hittem, hogy ilyen nehéz lesz írni egy emberről, akit húsz éve, eszmélkedésünk óta barátomnak tartok. Gyermekük között — s felnőtt korban is — a rokonszenv mozdulatokból, apró történekekből szövődik, s ahogyan erősödik a barátság, úgy mosódnak el az emlékek, amelyek két embert összehoztak. Most már jóideje csak a nagyobb dolgok számítanak közöttünk; hogy minden találkozáskor van mit mondanunk egymásnak!

Már elfelejtettük, hogy mitől lettünk barátok, csak azt tudjuk, hogy miért maradtunk azok.

Lokodi Andrással egymás mellett jártuk végig az ifjúkort, és annak semmi jelentősége sincs, hogy az én utam szerkesztőségbe vezetett, az övé a Babeş-Bolyai Egyetem műszakjára. A lényeg az marad, hogy együtt olvastuk végig a szerkesztői üzeneteket. S természetesen ezek mind egyformák voltak: „Tehetségesnek tartjuk, de mondanivalója még nem eléggé érett, keressen fel máskor is írásaival.“

Bandiban több volt a szerénység, ő abba hagyta . . .

Nem hülyézte le a szerkesztőt, nem lett belőle megnemértett zseni, le-tette a plajbászt, és hozzáfogott festeni . . . Ezt sem csinálta rosszabbul, mint a vers- és novellairást.

Vagy a lakásrendezést (mert közben lakrészt vett, abba zeneszekerényt készített. Nem is a barkácsolt magnetofon és lemezjátszó a lényeges, hanem az, hogy minden szakismeret nélkül maga faragta, fényezte azt a szekrényt, s hasonló vonalút még nem láttam!).

Sosem tanult esztétikát, ösztönember.

A szó legnemesebb értelmében. Számomra az sem lényeges, hogy most éppen fémet domborít, hamutartókat készít az asztalára, falidíszeket, tálakat és vázákat, hanem az, ahogyan ezt csinálja. (Tulajdonképpen Lokodi András ötvösmunkáiról kellett volna írnom; tegyék meg azt a szakemberek, én csak a barátja vagyok.) Ugyanígy csinálja, ahogyan eddig mindent. Beleszámítva a továbblépést is, amely az évekkkel, a sokasodó tapasztalattal, a termékeny tehetséggel jár.

Mondom, én ugyanígy olvastam a verseit, novelláit, néztem a képeit, ahogyan az ötvösmunkáit. Húsz éve mind többet beszélünk emberi dolgainkról, keressük a lényegét. S közben valamilyen formába próbáljuk önteni gondolatunkat. Ő a nyugtalanabb, a többet kereső és találó.

Most éppen fémet domborít.

Egyszer csak izgatni kezdte a fém. Gyűjtögette a pléhdarabokat, szabad óráiban kalapálgatni kezdett, s nem azt mondta, hogy foglalkoztatja egy téma, amelyet csak a fémbé lehet beleverni. Hanem csodálkozott: mi mindent lehet csinálni a fémből!

Nem nevettem, amikor ide ült s ott görbült. Tudtam, egyszer csak ott fog a fém domborodni, ahol ő akarja. Így volt ez eddig is. Aztán nyugtalanították a színek is. A fémek színei. Napokon át ült képzőművész barátunk műtermében, lapozgatta a szakfolyóiratokat, nézte a domborítások reprodukcióit, hogy lássa, mások hogyan csinálják. S ő másképpen csinálta. Egy időben olyan volt a lakása, mint egy vegyi laboratórium: patinázási eljárásokat dolgozott ki. Réznek, vasnak, krómnak.

Amikor kirakott elének néhány ötvösmunkát, s le akartuk fényképezni, megijedt: ezek nem kész munkák, még tökéletesíteni kell, ő különben is a saját falára készítette . . .

Mondtuk, hogy semmi sem tökéletes.

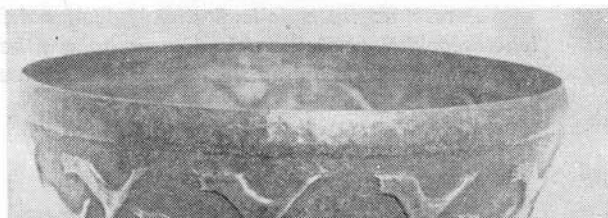
Csak hát az ember mindig arra törekszik. Az ilyen ember. S ettől megyen előre a világ!

Tulajdonképpen az sem lényeges, hogy András most éppen fémet domborít, s az sem, hogy meddig. A keresés örök és emberi. Egyszer csak valamit találnia kell kinek-kinek! Az, hogy Lokodi András keres, nem rendhagyó, csak nagyszerű.

És hogy nem műkedvelői szinten!

Számomra ez a lényeges.

Orbán Ferenc

Diákújságok

Íróvá, újságíróvá senki sem formálható, ha hiányzik belőle az ösztönös tehetség, viszont az is igaz, hogy ezt a tehetséget ki kell bontani gátlásokból, szorongásokból, s utat kell számára idejében biztosítani. A közlési vágy — amit Móricz Zsigmond az egyszerű falusi embereknél is megfigyelt, gondolkunk az életét mesélő Joó Györgyre — különösen nagy erővel tör fel a diákokból. Találkozásuk az irodalommal felsekenti, bátorítja, megnyilatkozáshoz segíti tehetségüket, éppen ezért fontos, hogy kedvező alkalom álljon rendelkezésükre, hogy már az iskolapadból közölhessenek.

Régi diákújságot nézegetek, a temesvári Gaudeamust, ez indította el bennem a gondolatsort. Milyen izgatott mohóság csap ki minden sorából, az írás meghódításának, sőt, a világ meghódításának vágya. Igaz, az idő is felfokozott iramú és világtörténelmi lélegzetű volt: 1946. 1947... A lap minden cikke csupa hevület, szenvedély, őszinteség, nagyos komolykodás és naiv gyerekség. A ma is eleven, élvezetes esszéit Illyés Gyuláról egy kolozsvári tanítóképzős írása követte, aki egyenesen társadalmi védelmet kért a kezdő írók számára a kritikusok ellen. De hát nem ezek a végletes példák voltak a jellemzőek, hanem a diákszerzők komolyan vett hivatásérzete. Könyveinek, írásainak (tehát stílusának) ismeretében, visszatekintőleg, nem nehéz felismernünk az újság sok névtelen vagy álnévvel szignált írásán is a Bodor Pál kezenyomát. Ő volt a szerkesztője, mozgatója-szervezője az egész újságnak. Mellette (névsor rendjében) Deák Tamás, Márki Zoltán, Szász János, Petru Vintilă neve tűnik fel rendszeresen. Márki már akkor verset írt. Szász János szintén, Deák Tamás esszéit. Ami azt igazolja, hogy diákfejjel is kicsit mostani önmaguk voltak. A szatmári diákok egyik újságját abban az időben (megint csak névsorban) Baróti Pál, Panek Zoltán és Szilágyi Dezső írta és szerkesztette. Máiig sem lettek hűtlenek a diákéletükben vállalt mesterségükhöz. A sepsiszentgyörgyi Mikó Kollégiumban csupán faliújságot szerkesztgettünk, ide írta első cikkeit Domokos Géza, Veress Dániel s jó néhányan mások. Felért az egy nyomtatott diákújsággal, írásait napokig vitatták...

Éppen ezért úgy lapozom át a mostanság újra feléledt iskolai újságokat, mint jövőndő írók, publicisták, foklórgyűjtők első jelentkezését. Okos lépés volt az Oktatásügyi Minisztériumtól, hogy engedélyezte, sőt ösztönzi az iskolai újságok kiadását. Sorra jelennek meg a nyomtatott, sokszorosított, géppel vagy éppen kézzel írt diákújságok. Ezek a lapok sok mindenben különböznek a húsz esztendővel ezelőtt megjelent elődeiktől. Közös vonásuk, hogy a tanárok óvó védőszárnnyai alatt adják ki őket. A lapok szerkesztő bizottságaiban gyakran több a tanár, mint a diák. Így aztán megmosolyogni való gyerekségeket, naivságokat nem találunk bennük, a diákok kiforratlan egyéniségét, kamaszos nagyképűségét hiába keressük. Higgadt írások, jól fésült versek, iskolás dolgozatok azonban bőven vannak. Nagyon sok a vers, de mintha a mai diákok nem lennének szerelmesek, és a modern verselést sem ismernék. A fiatalosabb íjjak, őszintén szólva, számomra mindenképpen rokonszenvesebbek lennének.

Persze az ilyen jellegű diákújságok másféle, cseppet sem lebecsülendő lehetőségekkel rendelkeznek. Hasznosan segíthetik elő magát az iskolai oktatást, ismereteket adhatnak és adnak is át, versenyeket, pályázatokat hirdetnek

meg, a szülőföld szeretetére nevelnek, helyi és nemzeti hagyományokat tartanak ébren.

Ezek a mai diákok minden eddigieknél inkább érdeklődnek a reáliák iránt. A beszercei Zäri senine a vegyészet köréből közölt értékes dolgozatot egy tizedikes tollából, A Dimitrie Bolintineanu nevét viselő fővárosi liceum diákjai lapjukban saját készítésű matematikai feladványokat közölnek. Szinte valamennyi diákújságban találni ilyen matematikai vagy geometriai példákat, a suceavaiak még tréfás algebrai feladatokat is kifundáltak, ami mindenekelőtt alapos algebrai ismereteiket bizonyítja.

Irodalmi próbálkozás — a sűrűn előforduló műfordításokon kívül is — mindegyik diáklapban bőven akad; milyen diákújság is volna az, írói dicsőségre vágyó fiatalok versei, prózája nélkül? Ám sok köztük a szürke rímpróba, semmitmondás, átélés nélkül való frázisismételgetés, kevés az őszinte érzelmi kitárulkozás. Ma este felfedeztem a csillagokat — üzeni versének címében egy sucevai diák. A lélek, az érzelmek, a fiatalos álmodozás bátor felfedezésének itt a helye, ezekben az újságokban. Hiszen csak az ilyen őszinteség varázslatában maradhat meg kapcsolatuk az irodalommal, ha nem is lesz belőlük író. A tanár-szerkesztők erre vigyázzanak hát, vagyis az iskolai tollforgatók egyéniségének megőrzésére és fejlesztésére. Néha az az érzésem, eleve kiosztják a versek témáit, hogy semmilyen fontos kérdés ne maradjon ki. Mire vezethet ez? Csupán a fiatalok egyéniségének egybemosódásához. A diákújság ne egy országos napilap tematikai változatosságát utánozza, legyen csak bátran egyedül: a diákok kísérletező újságja.

Az a terület, ahol a tanár-szerkesztők számára valóban lehetőség kínálkozik a diák-munkatársak irányítására, az az iskolai hagyományok ápolása és a folklór-gyűjtés. Ebben is összebeszéltek a szerkesztők, egymással versengenek, hogy ki közöl több frissen gyűjtött népmesét, népdalt, csujogatót. Legtöbb iskolában régi hagyományt folytatnak ezzel. Iskolájuk múltjának jeles eredményeihez a mai diákok majdnem mindenütt nagy alázattal és tanulásra nyitott szívvel-szemmel nyúlnak vissza. Nem egy újságban pedig tanárok idézik fel az iskola történetének fontos időszakait, kiváló tanárok alakját.

Eddig minden példánál említhettem volna a sepsiszentgyörgyi 1-es Liceum diákjainak gépelt újságját, a havonta megjelenő Gyökereket is. De a végére hagytam, külön szeretnék szólni róla. A többi diákújság minden vonása megtalálható rajta. Verseket közöl diákszerzőktől, fordításokat, népköltési gyűjtéseket, a jó tanulókat fényképekkel népszerűsíti (de a dolgozatfüzetekben tallózva helyet biztosít a diákhumornak is), az idős, nyugdíjas tanárokról meleg szavakkal emlékezik meg, a száztíz esztendős iskola hagyományait gondosan számon tartja. S mindezt a legmagasabbra állított mérce szerint. Ha vers, legyen vers, vallják, s fejlett ízléssel válogatnak. A fordítások a világirodalom égboltját rajzolják fel az öreg szentgyörgyi iskola fölé: Útő Judit Heinétől, Benedek Éva Jack Londontól, Persenariu Mária német, Lepedus József, Barcsa Márton, László Csaba angol klasszikusoktól fordít igen sűrűn magyarra, Micu Georgeta, Vrabie Florica és mások pedig angoltól, franciából román anyanyelvükre. A jövődő prózáirók sem hagyják magukat; olvasom például, hogy az egyik iskolai irodalmi esten a diákszerzők sok-sok verse között az egyik tizedikes, Rác János regényrészletet olvasott fel. Hogy ez a legtöbb tapasztalatot igénylő műfaj a prózában, majd megtanulja Rác János, így, látatlanban csupán a bátorságához szeretnék gratulálni.

A folklór gyűjtésének nagy hagyománya van ebben az iskolában. Konsza

Samu harminc esztendei munkával, a mikós diákok segítségével állította össze a Háromszéki magyar népköltészet vaskos kötetének anyagát, amivel Kriza János, Benedek Elek, Ósz János mellé írta be nevét az irodalom történetébe. És a nyugdíjas Konsza Samu a mai diákok szívében is ott él, nyolcvanadik születésnapján a Gyökerek különszámot jelentetett meg diákok, tanárok és vendiákok írásaiból. Mert ide állandóan írnak a vendiákok is, s a diáklap szerkesztői is számon tartják, hogy az iskola egykori diákjai közül ki mire vitte. Ez a meghitt kapcsolat az iskola tegnapi és mai diákjai között Sepsiszentgyörgyön hagyományos: nemrégiben képzőművészeti kiállítást rendeztek az egykori növendékek mai neves festők, szobrászok műveiből, s most készülnek megalapítani házi irodalmi múzeumukat. Amiben megvan a maga része az iskola tevékeny igazgatójának, Albert Ernőnek és a folyóiratokból kritikusként is ismert irodalomtanárának, Berde Zoltánnak. Ők, a szentgyörgyi tanárok nem írják ki nevüket a diáklap élére, hadd pótoljam ezt itt.

A kolozsvári 7-es számú Líceum — a Brassai Sámuel emlékét őrző híres középiskola — diáklapja, a Fiatal szívvel, nagy irodalomtörténeti előd, a reformkori Remény című „irodalmi zsebkönyv” nyomába lépett (vajon miért nem vette át ezt a címet?), s nemrég megjelent 2. számának tanúsága szerint, nem utolsósorban az iskola nagy hagyományainak megfelelően, nemcsak irodalmi zsengekkel, kísérletekkel jelentkezik, hanem cikket közöl a XI. osztályos Horváth László tollából az elektronmikroszkopról, az ugyancsak XI. osztályos Papp László matematikatörténeti életrajzot ismertet, s a X. osztályos Kerekes László matematikai logikai feladatokat tűz ki a diákolvasók számára. Íme: új diáklapjaink hasábjairól nemcsak jövődő szépíróink startolnak, hanem tudományos szakíróink, publicistáink is.

Ady Endre jut eszembe mindig, ha diákok irodalmi próbálkozásaira gondolok, s a költő vallomása, hogy mit jelentett neki akkor a biztató publikálás. Előlegezzük ezeknek a mai fiataloknak is a legnagyobb bizalmat, írók, szülehetnek ezeknek az újságoknak a hasábjain — de mindenképpen teljesebb, műveltebb, igazabb emberek válnak általa. És engedjük őket fiatalosabb ifjakknak lenni, kedves tanár-szerkesztő barátaink

Beke György

